

УДК 342.21

О. О. СКРИПНЮК,
кандидат юридичних наук

ПОНЯТТЯ НАРОДНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В СУЧАСНІЙ ПРАВОВІЙ НАУЦІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ ПОГЛЯД І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті здійснено ретроспективний аналіз дослідження принципу народного суверенітету в зарубіжній і вітчизняній правовій науці до початку першої чверті ХХ століття, а також викладені основні ідеї його розвитку в працях науковців – наших сучасників. Простежуються основні наукові контексти виникнення і обґрунтування поняття «суверенітет». Особлива увага приділена аналізу розробки поняття в працях М. Палиєнка та С. Дністрянського.

Ключові слова: суверенітет, народовладдя, теорія, доктрина, види суверенітету, етапи становлення, зарубіжна і вітчизняна правова наука, правова держава, правові гарантії та забезпечення.

Скрипнюк А. А. Понятие народного суверенитета в современной правовой науке: ретроспективный взгляд и перспективы исследования

В статье осуществлен ретроспективный анализ исследования принципа народного суверенитета в зарубежной и отечественной правовой науке до начала первой четверти ХХ века, а также представлены основные идеи его развития в трудах ученых – наших современников. Прослеживаются основные научные контексты возникновения и обоснования понятия «суверенитет». Особое внимание уделено анализу разработки понятия в трудах М. Палиенко и С. Днистрянского.

Ключевые слова: суверенитет, народовластие, теория, доктрина, виды суверенитета, этапы становления, зарубежная и отечественная правовая наука, правовое государство, правовые гарантии и обеспечения.

Skrypniuk O. O. Concept of People's Sovereignty of Modern Legal Science: Retrospective Look and Prospects of Research

In article the retrospective analysis of research of the principle of people's sovereignty in foreign and domestic legal science prior to the beginning of the first quarter of the XX century is carried out and also the main ideas of its development in works of erudite contemporaries are presented. The main scientific contexts of emergence and justification of the concept "sovereignty" are traced. Special attention is paid to the analysis of development of a concept of M.Paliyenko and S.Dnistriansky's works.

Key words: sovereignty, democracy, theory, doctrine, types of sovereignty, formation stages, foreign and domestic legal science, constitutional state, legal safeguards and providing.

Поняття «народний суверенітет» та питання реалізації народовладдя неодноразово досліджувались як проблема в зарубіжній та вітчизняній правовій науці. Становлення класичного розуміння принципу народного суверенітету пов'язане із політико-правовими ідеями Й. Альтузія, Ж. Бодена, А. Гамільтона, Г. Гегеля, Е. Геллера, Т. Гоббса, Г. Гроція, А. Дайсі, Л. Дюгі, Т. Джефферсона, Р. Ієринга, Г. Єллінека, А. Есмана, І. Канта, Г. Кельзена, Дж. Локка, К. Маркса, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Фіхте та інших учених. Ідеї народного суверенітету в історії правової думки аналізувалися такими сучасними вітчизняними дослідниками, як А. М. Колодій, І. А. Куян, В. Д. Людвік, О. В. Скрипнюк, Ю. М. Годика, О. В. Щербанюк, О. Н. Ярмиш та ін. Поряд з тим адекватне розуміння того, що саме являє собою народний суверенітет, у який спосіб ця ідея визрівала як фундаментальна ідея сучасного конституційного права, потребує розгляду цього поняття у певних науково-теоретичних контекстах. Зокрема, найчастіше воно згадувалось тоді, коли йшлося про демократичну і правову державу.

У цьому контексті заслуговує на увагу здійснена О. Щербанюк систематизація історико-правових концепцій народного суверенітету. Зокрема, автор виділяє, по-перше, природничо-правові теорії суверенітету, в рамках яких набули відображення обґрунтування з позицій природничого права у вченнях Ж. Бодена, Т. Гоббса, Ж. Ж. Руссо та ін. За різноманітних підходів мислителі виходили з двох позицій: з факту існування суспільства; існування влади, яка забезпечує досягнення єдиних завдань суспільства. У зв'язку з вирішенням питання, кому належить суверенітет, теорія природного права розділилась на два напрями – школу, яка обстоювала «народний суверенітет», і школу, яка виступала за «суверенітет правителя», з опосередкованим напрямом «подвійного суверенітету». В контексті цих теорій суверенітету «народ» і «правитель» розглядалися як суперники. Вважалось, що кожна з цих сил, яка колись виборола своє політичне право, претендувала на статус незалежної особи і тим самим могла визнаватися носієм суверенітету. При цьому одні теорії (І. Альтузія та ін.) це право повністю віддавали народу, інші (Ж. Боден, Т. Гоббс) – правителю¹.

По-друге, окремо О. Щербанюк виділяє теорію абсолютного суверенітету Ж. Бодена. Природа верховенства, яка міститься в ідеї суверенітету, була розвинута Ж. Боденом на підставі глибокого аналізу досвіду державної діяльності та підкріплена прикладами. Зважаючи на цю обставину, слід визначити: Ж. Боден підкреслював, що суверенітет притаманний тому, хто творить закони, а тому народ має бути активно залучений до процесу законотворення. По-третє, доктрину народного суверенітету у змістовному розумінні, яка отримала розвиток у дослідженнях Ф. Гегеля, Л. Дюгі, Г. Єллінека, Г. Кельзена².

У теоретико-правовому контексті, в якому конституювалось поняття «народний суверенітет», на увагу заслуговує поняття «народної держави», яке було обґрунтоване Ж. Боденом. Цей мислитель привертає нашу увагу передусім тим, що він поставив в основу своєї класифікації держав та форм правління саме таке поняття, як «суверенітет» або ж, іншими словами – чинник належності верховної влади в державі. Звісно, у Ж. Бодена принцип народного суверенітету не розглядається як необхідна умова конституювання і розвитку держави.

Більше того, носієм суверенітету Ж. Боден розглядав насамперед державу та її правителя. Але, тим не менш, він цілком чітко демонструє, що за певних умов цей принцип може бути реалізованим і запровадженим на практиці. Так, описуючи «народну державу», він характеризує її як таку, де народ має реальну, а не фіктивну владу³. Однак, це означає «мати реальну, а не фіктивну владу»? Відповідь Ж. Бодена проста: це означає, що народ має безпосередній доступ до органів державного управління. Тобто, з одного боку, народ може делегувати своїх обранців до законодавчих органів, а з другого – народ може безпосередньо висловлювати свою волю, яка є імперативною для органів державної влади. При цьому цікаво зазначити, що, попри свою критику «народної держави», Ж. Боден, тим не менш, не заперечував цілком ідею народного суверенітету. Його позиція полягала в тому, що він висловлював сумнів не щодо народного суверенітету як такого, а щодо здатності народу самостійно реалізовувати цей суверенітет на постійній основі. Саме тому він і зробив висновок про доцільність делегування народного суверенітету одноосібному органу державної влади (монарху).

Поряд з Ж. Боденом слід згадати й ім'я німецького юриста Й. Альтузія, який не лише одним з перших почав вживати поняття «народний суверенітет», а й обґрунтував суверенне право народу встановлювати та змінювати державний лад. Щоправда, теоретична спадщина цього правознавця досі залишається малодослідженою і маловідомою навіть у колах професійних правознавців.

Утім, говорячи про теоретичну розробку поняття «народний суверенітет» як такого, у шерезі імен – передусім голландський юрист і вчений Г. Гроцій. Справді, саме в його фундаментальній праці «Три книги про право війни та миру» ми зустрічаємо чітке виділення двох аспектів, у яких має розглядатись саме поняття «суверенітет». Ці два аспекти пов'язані з суб'єктом, а точніше – з суб'єктами, що виступають носієм суверенітету. З одного боку – це загальний суб'єкт, чи «*subjectum commune*». Таким загальним суб'єктом, як пише Г. Гроцій, може бути тільки народ. З іншого боку – це спеціальний суб'єкт (*subjectum proprium*), яким є держава. Тому, на думку Г. Гроція, ці два суб'єкти суверенітету жодним чином не протистоять один одному, а перебувають у певному зв'язку, суть якого полягає в тому, що суверенітет виходить від загального суб'єкта (народу) і передається спеціальному суб'єкту (державі). При цьому верховна влада хоча і концентрується в руках правителів (залежно від форми правління це може бути один правитель чи декілька), але як така вона завжди належить народові як цілому. Тобто сила правителя (уряду) полягає в тому, що він уособлює собою сукупну владу народу. Більше того, саме з цієї причини, як цілком слушно вказує В. М. Скрипнюк, аналізуючи погляди Г. Гроція, суверенітет верховної влади не можна ані збільшити, ані зменшити⁴.

Наступним важливим кроком у процесі розробки та теоретичного обґрунтування принципу народного суверенітету стали роботи Дж. Локка та Ш.-Л. Монтеск'є.

Для першого зі згаданих мислителів проблема суверенітету пов'язується зі з'ясуванням джерел і причин утворення державної влади як такої. Не відтворюючи концепції постання і розвитку держави Дж. Локка в цілому, зауважимо лише на тому, що первинними носіями влади для нього виступають окремі індивіди, які, об'єднавшись у єдине ціле, добровільно утворюють політичну

спільноту. Щодо цього він пише: «Таким чином, все, що є початком будь-якої політичної спільноти і фактично її утворює, – це не більш як згода будь-якої кількості вільних людей, здатних утворити більшість, на об'єднання та вступ до такої спільноти. Саме це, і лише це, дало початок будь-якому законному правлінню в світі»⁵. На значущості процитованого положення для становлення локківських поглядів на народний суверенітет наголошує В. Вілсон, який пише, що в усій системі Дж. Локка одним з основних свідчень на користь народного суверенітету є факт вільного (добровільного) характеру виникнення держави. Тобто люди, які її утворюють, приймають самостійне чи суверенне рішення⁶.

Зрозуміло, що ця політична спільнота чи держава має рівно стільки влади та повноважень, скільки їй було делеговано, адже, як каже Дж. Локк, «в основі утворення держави лежить згода народу»⁷. Саме тому, ставлячи питання щодо належності верховної влади, Дж. Локк вирішує його однозначно: верховна влада завжди належить народові як основі політичної спільноти, тоді як держава може розпоряджатись лише тими делегованими їй повноваженнями, що було їй надано в результаті укладання суспільної угоди. Таким чином, при переході від природного до державного стану суверенітет нікуди не зникає, а залишається належним тій спільноті, на базі якої формується держава та уряд.

В аспекті розробки теорії народного суверенітету позиція Ш.-Л. Монтеск'є багато в чому є подібною до позиції Дж. Локка. Так, характеризуючи різні форми правління, він зазначає, що демократія стає можливою лише у разі визнання та гарантування народного суверенітету. Тобто в демократичній державі народ є і джерелом влади, і тим суб'єктом, який цю владу здійснює⁸. Щоправда, у концепції Ш.-Л. Монтеск'є ми знаходимо деякі нові надзвичайно цікаві акценти у тлумаченні сутності принципу народного суверенітету. Зокрема, він звертає увагу на те, що народний суверенітет має одну характерну властивість. Річ у тому, що верховенство влади народу не є безмежним, оскільки ця влада реалізується у певному законодавчому річищі. Тобто як суверен народ одночасно виявляється і творцем законів, і тим об'єктом, на якого вони поширюються. Створюючи закони, народ їм же і підпорядковується⁹.

Однак, навіть незважаючи на значний внесок згаданих мислителів у розробку та наукове обґрунтування принципу народного суверенітету, засновником або ж «батьком» теорії народного суверенітету справедливо вважається французький мислитель Ж.-Ж. Руссо, який у роботі «Про суспільний договір» не тільки чітко сформулював поняття «народний суверенітет» та «народовладдя», а й показав їх як необхідні етапи суспільного і державного розвитку. Фактично серцевину теорії народного суверенітету Ж.-Ж. Руссо викладає в другій книзі свого трактату. Продовжуючи розвинену ним на самому початку аргументацію щодо суспільного договору як умови та одночасно основи постановня держави і державної влади, Ж.-Ж. Руссо ставить одне надзвичайно важливе запитання: а що, суто, відбувається в момент укладання цієї угоди? Нагадаємо, що, на думку відомого англійського мислителя Т. Гоббса, в момент укладання угоди відбувається безповоротна і остаточна передача суверенітету, який переходить від окремих громадян та народу в цілому до монарха, або ж групи правителів. Більше того, як вважав Т. Гоббс, суверенітет ніколи не може бути повернуто

народові, навіть якщо правитель не вважає за потрібне дотримуватись первинної угоди.

На відміну від цієї гоббсівської моделі, Ж.-Ж. Руссо практично одразу ж не лише визнає правомірність відчуження суверенітету від правителя, а й вказує, що насправді, народ ніколи не позбавляється, ані повністю, ані частково належного йому з самого початку суверенітету. Навіть якщо верховна влада в державі в особі монарха або аристократичної групи осіб і претендує на верховенство, то така претензія є лише фікцією, оскільки, як наголошує Ж.-Ж. Руссо, суверенітет ніколи не відчужується: «Я стверджуватиму, що суверенітет, який є нічим іншим як реалізацією загальної волі, не може ніколи відчужуватись і що суверен, який є лише колективною істотою, може бути представленим тільки самим собою. Передаватись може влада, але жодним чином не воля»¹⁰. Тому, як вважає Ж.-Ж. Руссо, народний суверенітет є основою існування і функціонування будь-якого політичного організму (в тому числі держави). Якщо ж народ, навіть якщо таке припустити, захоче відмовитись від свого суверенітету, то навіть тоді він не зможе цього зробити, оскільки за таких умов він просто вже не буде народом¹¹.

Наступною важливою складовою вчення Ж.-Ж. Руссо про народний суверенітет є доведення того, що як такий цей суверенітет не лише не може відчужуватись від народу, а й за самою своєю природою він є неподільним. Це положення в теорії Ж.-Ж. Руссо є вельми важливим з огляду на те, що на його основі він розбудовуватиме власну модель найкращої форми правління. Неподільність народного суверенітету означає, що подібно до цілісності свого носія, інституція, яка реалізовуватиме владу, також має бути цілісною і неподільною. Тобто суверенітет народу реалізується лише єдиною державною владою, яка не «дробиться на частини» і не має будь-яких власних інтересів, крім тих, що доводяться до неї народом.

Ж.-Ж. Руссо наголошував, що народний суверенітет повинен певним чином реалізовуватись на практиці. Для цього існують різноманітні форми участі народу у здійсненні державної влади. Їх основою є право кожного громадянина вільно висловлювати свою думку і домагатись того, щоб прийняте ним рішення було підтримане іншими громадянами держави. Зрозуміло, що подібна настанова сприяла формуванню моделі безпосередньої демократії, коли головний наголос робиться на безпосередньому висловленні народної волі, а не на функціонуванні будь-яких опосередковуючих ланок. Характеризуючи механізми забезпечення народного суверенітету, Ж.-Ж. Руссо формулює цілий ряд важливих положень, які сьогодні чітко асоціюються як із забезпеченням народодовладдя, так і з конституційно-правовими гарантіями народного суверенітету.

Головною метою, яку повинна постійно реалізовувати держава, є забезпечення доступу народу до такої центральної для будь-якої держави сфери, як законодавство. Причому Ж.-Ж. Руссо вважає, що чим більш активно та широко обговорюватимуться в суспільстві закони, тим стрімкіше зростатимуть шанси на отримання якомога більш ефективних законів.

Після Ж.-Ж. Руссо теорія народного суверенітету неодноразово ставала предметом досліджень цілого ряду видатних науковців. При цьому варто зазначити, що з нею ми стикаємося як у працях тих мислителів, що стояли біля витоків теорії правової держави (І. Кант, Й. Г. Фіхте, Р. фон Моль, К. Велькер та ін.),

так і тих дослідників, які у ХІХ столітті формували основи класичного державознавства та правознавства. Більше того, якщо звернутись до вітчизняної та російської традиції правознавства, то помітимо, що поняття «народний суверенітет» набуло доволі ґрунтовної розробки та висвітлення. Як приклад можна згадати М. І. Палієнка та його роботи, присвячені проблемам правознавства (передусім це такі праці, як: «Суверенітет. Історичний розвиток ідеї суверенітету та її правове значення» (1903), «Правова держава і конституціоналізм» (1906), «Вчення про сутність права і правову зв'язаність держави» (1908)). Характеризуючи державу як «суспільний союз суверенного примусового володарювання», М. І. Палієнко чітко визначав, що як такий суверенітет не може належати державі від самого початку, оскільки держава постає як логічний етап суспільного розвитку¹². У цьому сенсі первинна влада, а отже, й суверенітет, який передається державі і на який постійно спирається державна влада, може належати тільки суспільству. Саме на цій ідеї М. І. Палієнко розбудовує одну з основних підвалин власного розуміння феномену правової держави¹³. Виходячи з ідеї народного суверенітету та невідчужуваності прав громадян, М. І. Палієнко розбудовує власну аргументацію на користь тези про вихідну зв'язаність держави правом, оскільки лише суверенна влада народу, яка не є похідною від рішень державної влади, дає змогу контролювати державу та, у разі потреби, змушувати її дотримуватись правових установлень, які є рівною мірою обов'язковими як для самих громадян, так і для держави та її органів.

У своїй праці «Суверенітет» М. І. Палієнко обґрунтовує фундаментальну значущість теорії суверенітету для розвитку правової думки. Більше того, аналізуючи розвиток цього поняття, він акцентує увагу на тому, що однією з головних проблем для правової науки було не стільки визнання чи не визнання суверенітету як такого, а саме встановлення того, що є джерелом суверенітету, яким чином співвідносяться державний і народний суверенітет. У цій суперечці він цілком солідаризується з ідеєю невідчужуваності народного суверенітету та необхідності забезпечення державою найбільш широкого спектру інститутів і механізмів, які б дали змогу народові реалізовувати власну волю, брати участь у державному управлінні. Водночас, як зазначає М. І. Палієнко, визнання народного суверенітету зумовлює й фундаментальні зміни в функціонуванні самої держави, оскільки така держава виявляється не тільки зв'язаною правом, а й змушеною ставити своєю головною метою забезпечення прав та інтересів своїх громадян.

Не менш цікаві дослідження змісту та сутності теорії народного суверенітету ми знаходимо у С. С. Дністрянського, який також чітко пов'язує розробку цих питань з проблематикою демократичної і правової держави. Полемізуючи з тогочасним представником теорії «державної першості» В. Залеським, який посягнував діяльність держави, С. С. Дністрянський цілком чітко продемонстрував, що у відносинах держави і права стан гармонії можливий лише тоді, коли джерелом державної влади і одночасно творцем права виступає сам народ. У зв'язку з цим він уживав такі поняття, як «народна правда» та «справедлива воля народу»¹⁴. При цьому воля народу є водночас і джерелом державної влади, тобто поняття суверенітету асоціюється у С. С. Дністрянського насамперед з народним суверенітетом, який є основою і фундаментом державного суверенітету і постійним чинником реалізації державної влади. У своїх конституційних

проектах С. С. Дністрянський завжди приділяв надзвичайну увагу як формам безпосередньої демократії, так і діяльності представницьких установ. Більше того, якщо уважно проаналізувати його проект Конституції, то в ній одну з ключових ролей відіграє такий орган, як Установчі збори. Цей орган безпосередньо формується громадянами держави і до його функцій віднесено: затвердження конституційної грамоти, прийняття основних виборчих законодавчих актів, визначення виборчих округів, розподіл державної території на громади, повіти й округи. Тобто, по суті, йдеться саме про встановлення волею народу, спираючись на його невід'ємне установче право, основ конституційного ладу¹⁵. Причому цей орган має бути якомога тісніше наближений до народу для того, щоб завдяки цьому отримати вищий рівень легітимності через своєрідне «освячення» суверенною волею народу.

Таким чином, «народний суверенітет» та питання реалізації народовладдя неодноразово означувалися як проблема як у зарубіжній, так і у вітчизняній правовій думці. При цьому практично всі з досліджуваних аспектів набули відображення в сучасних способах тлумачення змісту та сутності принципу народного суверенітету. Адекватне розуміння того, що саме являє собою народний суверенітет, у який спосіб ця ідея визрівала як фундаментальна ідея сучасного конституційного права, передбачало обов'язкове висвітлення цього кола питань. Утім, як зазначалось, поняття «народний суверенітет» практично завжди розглядалася у певних науково-теоретичних контекстах. Зокрема, найчастіше воно згадувалось тоді, коли йшлося про демократичну і правову державу.

1. *Циттеліус Р.* Філософія права. Київ: Тандем, 2000. С. 142–143. 2. Там само. С. 143. 3. *Боден Ж.* Метод легкого познання історії. Москва: Наука, 2000. 170 с. 4. *Селіванов В. М.* Право і влада суверенної України: методологічні аспекти. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. С. 138. 5. *Лившиц Р. З.* Теорія права. Москва: Изд-во БЕК, 2001. С. 319. 6. *Вилсон В.* Государство. Прошлое и настоящее конституционных учреждений. Москва: Издательство В. М. Саблина, 1905. С. 9. 7. *Лившиц Р. З.* Назв. праця. С. 328. 8. *Михальченко Н. И.* Украинское общество: трансформация, модернизация или лимит-фор Европы? Киев: Институт социологии НАН Украины, 2001. С. 17. 9. Там само. С. 27. 10. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої ст. 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука В. С., Подгорної В. В., Кислої Т. В. про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої ст. 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) від 5.10.2005 р. // Офіційний вісник України. 2005. № 41. Ст. 2605. С. 216. 11. Там само. С. 217. 12. *Острогорский М. Я.* Демократия и политические партии. Москва: РОССПЭН, 1997. 311 с. 13. *Гринюк Р. Ф.* Конституційні аспекти співвідношення правової держави та форми узаконення державної влади // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2004. № 5 (31). С. 9. 14. *Дмитриев Ю. А.* Референдум в системе народовластия. Москва: «Манускрипт», 1995. С. 19. 15. *Гринюк Р. Ф.* Принцип верховенства права: теоретико-правові проблеми визначення // Правничий часопис Донецького університету. 2002. № 2 (8). С. 9.*

Skrypniuk O. O. Concept of People's Sovereignty of Modern Legal Science: Retrospective Look and Prospects of Research

In article the retrospective analysis of a research of the principle of people's sover-

eignty in foreign and domestic legal science prior to the beginning of the first quarter of the XX century is carried out and also the main ideas of its development in works of erudite contemporaries are presented. The main scientific contexts of emergence and justification of the concept "sovereignty" are traced. In particular, it is noted that O. Shcherbanyuk carried out systematization of historical and legal concepts of people's sovereignty having marked out in it naturally legal ideas, theories of absolute sovereignty and the doctrine of people's sovereignty in substantial sense. The analysis of the main key moments of the doctrine of Altuziya, Bodin, Hobbes, Rousseau, Hegel, Duguiti, Ellinek, Kelsen and other thinkers about sovereignty in which the main aspects of their theoretical provisions are marked out is submitted.

Special attention is paid to the analysis of the ideas of Rousseau who is considered the founder or "father" in the theory of people's sovereignty, the author of a formulation of the concept "people's sovereignty" and "democracy", indivisibility of people's sovereignty. The contents of a thesis that people's sovereignty is a basis of existence and functioning of any political organism, including the state and its power reveal. The thinker laid the theoretical foundation for formation of model of direct democracy, ensuring democracy and constitutional legal safeguards of development of people's sovereignty.

Special attention is paid to development of the concept "people's sovereignty" of the domestic legal theory, in particular in M. Paliyenko works. The specified ideas gained further development in the context of his understanding of the idea of law great power statehood, coherence of the state by the law. He proved the fundamental importance of the theory of people's sovereignty for development of a legal thought and legal science in general.

Not less interesting in a research of contents and essence of the theory of people's sovereignty there are ideas S. Dnistriansky who develops these questions in a close context with a perspective of the democratic and constitutional state. The concept of sovereignty is associated by S. Dnistriansky with people's sovereignty as the main both the base of the state sovereignty and a constant factor of realization of the government.

Keywords: sovereignty, democracy, theory, doctrine, types of sovereignty, formation stages, foreign and domestic legal science, constitutional state, legal safeguards and providing.

УДК 340.132.64

Р. Д. ЛЯШЕНКО,
кандидат юридичних наук

КОНФОРМНЕ ТЛУМАЧЕННЯ: ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ТА ЗМІСТУ

У статті досліджено наукові підходи до розуміння сутності та змісту конформного тлумачення. З'ясовано властивості конформного способу тлумачення. Зроблено висновок, що конформне тлумачення – це з'ясування змісту норми права відповідно до положень правового акта, що має вищу юридичну силу, загальнолюдських норм і принципів міжнародного права.

Ключові слова: конформне тлумачення, спосіб тлумачення, норми та принципи міжнародного права, Конституційний Суд України.

Ляшенко Р. Д. Конформное толкование: к определению сущности и содержания

В статье исследованы научные подходы относительно понимания сущности и содержания конформного толкования. Выяснено свойства конформного способа толкования. Сделан вывод, что конформное толкование это уяснение смысла нормы права в